

KARIŲ PASITENKINIMO PRIVALOMĄJA KARO TARNYBA IR JŲ KOVINIO PASIRENGIMO SĄSAJŲ YPATUMAI

Povilas Žakaitis

Doktorantas
Klaipėdos universiteto
Psichologijos katedra
S. Nėries g. 5, 92227 Klaipėda
Tel. 46 39 86 27
El. paštas: povzak@hotmail.com

Mindaugas Rugevičius

Socialinių mokslų daktaras, docentas
Klaipėdos universiteto
Psichologijos katedra
S. Nėries g. 5, 92227 Klaipėda
Tel. 46 39 86 28
El. paštas: rugevicm@takas.lt

Straipsnyje analizuojamos pasitenkinimo privalomąja tarnyba sąsajos su kovinio pasirengimo rodikliais. Naudojant dvi pasitenkinimo tarnyba įvertinimo skales ištirta 211 karių. Gauti rezultatai parodė, kad pasitenkinimas tarnyba yra stabilus rodiklis, mažai kintantis per visą jos laiką. Atlikus pasitenkinimo įverčių klasterinę analizę sudarytos dvi karių grupės: santykinai didesnio pasitenkinimo tarnyba grupė sudarė 113 karių, o santykinai mažesnio – 98 kariai. Palyginus šias grupes nustatytos statistiškai reikšmingos sąsajos tarp karių pasitenkinimo tarnyba ir jų kovinio pasirengimo rodiklių. Daugiau nei 50 proc. (12 iš 22) visų kovinio pasirengimo rodiklių yra geresni santykinai didesnio pasitenkinimo tarnyba karių grupės.

Galima išskirti dvi santykinai savarankiškas karinės psichologijos tyrinėjimų problematikos sritis: a) karių atrankos psichometrinių technologijų plėtojimą ir b) tyrimus, kaip klostosi asmenų, užsiimančių karine veikla, subjektyvūs santykiai su įvairiais tos veiklos aspektais. Antrajai sričiai priskirtini tyrimai, kuriuose analizuojama padalinių kovinė dvasia, jų narių tarpusavio susitelkimas, taip pat bandoma atskleisti, kaip formuojasi individuali kario atsakomybė už savo pareigų atlikimą, ir nustatyti, kokie veiksniai lemia subjektyvų karių pasitenkinimą savo funkcijomis, vadovybe, kolegomis bei apskritai savo asmeniniu dalyvavimu karinėje veikloje.

Aiškinantis, kodėl subjektyvioji karių patirties plotmė vis dažniau patenka į psichologinių

tyrinėjimų akiratį, reikia atkreipti dėmesį į esminius šiuolaikinės kariuomenės funkcionavimo pakitimus. Kai kurie karinės psichologijos atstovai šiuos pakitimus vadina *mūšio lauko ekologijos* pokyčiais (Bartone & Kirkland, 1991). Čia turima omenyje, kad pastaraisiais dešimtmečiais, keičiantis ginkluotei, tobulėjant ryšių priemonėms, ganėtinai pakito karinių pajėgų taktinio veikimo principai. Kaip pažymi P. T. Bartone ir F. R. Kirkland, po karo Vietname JAV karinių pajėgų kovinis bei psichologinis rengimas ėmė remtis nauja *karinių misijų filosofija*. Joje akcentuojama, jog kovinių padalinių (skyrių, būrių, kuopų) personalas turi būti rengiamas veikti santykinai autonomiškai. Tai patikrina tyrinėtojus nuodugniau gilintis į proce-

sus, vykstančius tose karinės sistemos grandyse, kurios, pagal psichologijoje nusistovėjusią terminiją, atitinka *pirminės grupės* parametrus.

E. J. Lenz ir B. J. Roberts (1991) pažymėjo, kad tik nuo aštuntojo dešimtmečio pradžios imta suprasti, kad karinės vadybos modelių lankstumą, sumanų jų pritaikymą gali užtikrinti ne tiek pasiklivimas vadų intuicijos unikalumu, kiek nuosekli procesų, vykstančių kariniuose padaliniuose, socialinė-psichologinė analizė. O nagrinėjant tokius procesus neišvengiamai tenka užsiimti ne vien išankstinėmis asmenų psichologinio tinkamumo karo tarnybai prognozėmis, bet ir aiškintis subjektyviuosius karių santykių su savo veikla ypatumus (Lenz & Roberts, 1991).

Žinomo JAV karinės psichologijos atstovo M. Wiskoffo požiūriu, būtina gilintis į karių karjeros dermės su visuomenėje vyraujančiais gyvenimo kokybės standartais, pasitenkinimo įvairiais savo veiklos aspektais klausimus. Taip pat svarbu išsiaiškinti, kodėl vieni asmenys, susidūrę su socialinio-psichologinio pobūdžio sunkumais, pajutę individualaus psichinio išsekimo požymius, visgi būna suinteresuoti karo tarnybą tęsti, o kiti siekia ją kuo greičiau nutraukti (Wiskoff, 1997).

Kaip teigia vokiečių tyrinėtojas G. Kümmel, pastaruoju metu prasidėjo išsivysčiusių industrinių valstybių karinės psichologijos savotiškas domėjimosi žmogaus, subjektyvaus veiksnio, raida karinėje veikloje *renesansas*. Jo pradžia šis autorius išvelgia *paskutinėse Rytų–Vakarų konflikto fazėse*. Būtent tuo metu, jo manymu, susidarė palankios aplinkybės karinių organizacijų valdymo teorijai ir karių rengimo praktikai grįžti prie *ikibranduolinės eros koncepcijų*, kuriose *daugiau reikšmės suteikiama karybos subjektui, t. y. pačiam kariui* (Kümmel, 1999, p. 10).

Subjektyvaus karių santykio su savo veikla kontekste svarią vietą užima įvairios pasitenki-

nimo ja apraiškos. Vienas didžiausių tyrimų, kuriame nagrinėti JAV karių subjektyvaus požiūrio į savo veiklą formavimosi ypatumai, buvo atliktas dar 1964 metais. Jo metu apklausta daugiau kaip 80 000 karių. Pasitenkinimo tarnyba rodikliai jame buvo subjektyvus tarnybos priimtinumas ir karinio gyvenimo specifikos tolerancijos laipsnis. Gauti rezultatai parodė, kad karių pasitenkinimas tarnyba yra susijęs su jų išsilavinimu (ja labiau patenkinti buvo žemesnio išsilavinimo kariai) ir karinių pajėgų rūšimi (mažiau siai ja patenkinti buvo sausumos dalinių kariai). Tačiau stipriausią įtaką pasitenkinimo lygiui turėjo tai, kiek savanoriškai kariai rinkosi karo tarnybą: tarp profesionalių karių nepatenkintų tarnyba buvo 15,3 proc., o atlikusių privalomąją karo tarnybą – net 73,8 proc. (Moskos, 1970).

Izraelio tyrinėtojai nagrinėjo, kokią vietą karių pasitenkinimas tarnyba užima nuostatų, darančių įtaką jų veiklos efektyvumui, struktūroje. Remdamiesi 1977 metais per Yom Kippuro karą sukauptais duomenimis, jie atliko karių nuostatų, liečiančių įvairias kovinės veiklos sritis, semantinę struktūravimą. Nustatyta, kad karių nuostatos kolegų, tiesioginių vadų, aukštesnio lygio vadų ir techninio bei informacinio aprūpinimo lygio atžvilgiu klostosi santykinai savarankiškai. Greta to, tyrinėtojai išskyrė ir centrinę, su visomis 4 minėtomis sritimis susijusią nuostatų zoną. Jos esmę B. Shalit apibūdino taip: bet kuri kario nuostata to ar kito savo veiklos aspekto atžvilgiu *galiausiai išsikristalizuoja į pasididžiavimą ir pasitenkinimą atspindinčias nuostatas* (Shalit, 1988, p. 158).

Kai kurie tyrinėtojai, sistemindami karių pasitenkinimui turinčius įtakos veiksnius, siūlo juos sujungti į dvi kategorijas: mikroveiksnius ir makroveiksnius (Bliese & Halverson, 1996; Arincorayan, 2000). Mikroveiksniai – tai individualioje plotmėje glūdinčios pasitenkinimo karo tarnyba prielaidos. Jiems priskirtini indivi-

dualūs streso įveikos būdai, kario ištvermė, pasitikėjimas savo galiomis. Makroveiksniams priskiriami socialinio-psichologinio pobūdžio dariniai: padalinių personalo susitelkimas, kovinės dvasios branda, lyderiavimo kokybė. Nagrinėjama, kaip kintant kariuomenės funkcijoms keičiasi šių veiksmų tarpusavio sąsajų pobūdis ir įtaka karių pasitenkinimui savo veikla (Bliese & Jex, 1999; Arincorayan, 2000).

Empiriniais tyrimais nustatytos pasitenkinimo tarnyba sąsajos su karių pasikliovimu savo padalinio personalu (Johansson, 1997), jų optimistinėmis nuostatomis, fizine savijauta, depresijos lygiu (Vogelaar et al., 1997), demografinėmis ypatybėmis ir subjektyviomis gyvenimo problemas sukeliančių priežasčių interpretavimo schemomis (Sanchez et al., 2004; Limbert, 2004).

Išryškėja ir nauji pasitenkinimo karine veikla vertinimų rakursai. Jo sąlygotumą imamasi analizuoti šiuolaikinės žmogaus teisių sampratos fone. JAV karinėse pajėgose nuo 1991 metų kaupiami duomenys naudojant *Kariuomenės lygių galimybių klimato klausimyną*. Jis apima įvairias karių pasitenkinimo savo tarnyba sritis: tikėtinas rasinio nesutarimo apraiškas, užduočių, atlyginimų paskirstymo teisingumą ir pan. R. M. McIntyre (2002), išnagrinėjęs dalį šių duomenų, teigia, kad karių pasitenkinimas tarnybine veikla glaudžiausiai siejasi su atsidavimo organizacijai brandumu. Atsidavimo organizacijai ir pasitenkinimo karine veikla sąsajos akcentuojamos ir kituose darbuose (Dobrev-Martinova et al., 2002; Limbert, 2004). Atsidavimas organizacijai atsiranda, jeigu karys subjektyviai jaučiasi jai įsipareigojęs, jeigu iš jos gauna arba tikisi gauti reikšmingą socialinę, psichologinę, moralinę paramą.

Aptariamoje tyrinėjimų plotmėje, kaip savią, kol kas mažiau nagrinėtą problemą galima išskirti karių pasitenkinimo savo veikla ir jų ko-

vinio pasirengimo kokybės tarpusavio sąryšius. Privalomoje karo tarnyboje šių kintamųjų tarpusavio sąveika yra gana prieštaringa. Demokratinės raidos tradicijas turinčių valstybių karinėse struktūrose galioja principinis reikalavimas: reikia siekti palaikyti karių asmeninį pasitenkinimą savo tarnyba, sykiu užtikrinant deramą jų kovinės parengties kokybę. Vokietijos karinės psichologijos atstovai F. W. Steege ir W. Fritscher (1991) pažymėjo, kad derinant šiuos du siekius iškyla tam tikra dilema, kurią praktiškai išspręsti nėra lengva, kadangi griežtinant reikalavimus kovinei parengčiai karių pasitenkinimas tarnyba gali mažėti. Kita vertus, pasitenkinimo tarnyba ir kovinės parengties sąryšių pobūdis konkrečiame padalinyje gali būti savotiškas indikatorius, parodantis, kaip vadovybei pavyksta suderinti subjektyvaus, vertybinio karių nusistatymo gerai atlikti tarnybą puoselėjimą su dalykiniu reiklumu, užtikrinančiu būtiną profesinę ir kovinę jų kompetenciją.

Taigi nagrinėjant karių kovinio rengimo klausimus reikia atsižvelgti tiek į bendrą vakarietiškujų vertybių, šiuolaikinių kultūrinių bei teisiinių normų kontekstą, tiek į karių subjektyvių nuostatų, išgyvenimų, susijusių su tarnyba, ypatybes. Kiek mums žinoma, Lietuvos kariuomenės personalo tokio pobūdžio tyrimai kol kas nebuvo atliekami.

Šio tyrimo tikslai: 1) įvertinti karių pasitenkinimo privalomąją karo tarnybą raišką jos metu; 2) nustatyti pasitenkinimo tarnyba sąsajas su kai kuriais demografiniais požymiais ir kovinio pasirengimo rodikliais.

Metodika

Tiriamieji. Tyrime dalyvavo 211 pradinę privalomąją karo tarnybą N dalinyje atlikusių 19–24 m. amžiaus vyrų ($M = 20,16$; $Std = 1,3$). Duomenys apie tiriamųjų išsilavinimą bei jų gyvenamosios vietos tipą pateikiami 1-oje lentelėje.

Įvertinimo būdai. Mūsų tyrimo tikslai ir jo konceptuali linkmė sutampa su nusistovėjusia chrestomatine pasitenkinimo darbu samprata, kuri tvirtina, kad *pasitenkinimas darbu yra pozityvių ar negatyvių emocijų ir nuostatų, susijusių su darbu, visuma* (Шульц & Шульц, 2003, p. 291). Taigi kompleksiskai vertinant pasitenkinimą darbu, (tarnyba) įprasta išskirti 2 santykinai savaran-

lietuvių į anglų) dalyvaujant Klaipėdos universiteto anglų filologijos specialistams. Lietuviškajame skalės variante, kurį toliau vadinsime *Emocinio pasitenkinimo tarnyba skale (EPTS)*, buvo stengtasi išlaikyti originale pateikiamų emocijų būsenų semantiką. Vienintelė modifikacija, sąmoningai daroma verčiant skalę, buvo ta, kad originale vartotas angliškas terminas

1 lentelė. Dalyvavusių tyrime karių pasiskirstymas pagal išsilavinimą ir gyvenamąją vietą

Gyvenamoji vieta	Išsilavinimas			Iš viso
	Nepilnas pagrindinis	Pagrindinis	Vidurinis arba specialusis vidurinis	
Kaimas	20	46	29	95 (45%)
Miestas	17	47	52	116 (54%)
Iš viso	37 (17,5%)	93 (44,1%)	81 (38,4%)	211 (100%)

kiškus komponentus: emocinį pasitenkinimą, atspindintį darbo (tarnybos) sukeltą išgyvenimą, ir dalykinį, kuris pasireiškia nuostatomis konkrečių darbo (tarnybos) sričių atžvilgiu.

Atliekant tyrimą buvo vertinamas karių pasitenkinimas pradine privalomąja karo tarnyba. Todėl reikėjo rinktis tokias jo įvertinimo priemones, kurios atspindėtų subjektyvius tiriamųjų santykius su atsakinga, tačiau limituotos (1 metų) trukmės veikla, tiesiogiai nesusijusia nei su ankstesnės jų veiklos patirtimi, nei su tolesnės jų profesinės karjeros perspektyva. Natūralu manyti, kad tokioje situacijoje itin svarbūs yra emociniai pasitenkinimo indikatoriai. Metodikos, skirtos būtent emocinio pasitenkinimo darbu vertinimams, imtos rengti pastaruoju metu. Viena jų – tai P. E. Spectoro ir jo bendradarbių (Van Katarwyk et al., 2000) parengta skalė (*Job – Related Affective Well – Being Scale*), kuri naudojama darbo ar kitos veiklos sukeltiems afektyviems poveikiams įvertinti.

Lietuvišką skalės variantą paruošėme gavę autoriaus sutikimą. Atliktas dvigubas jos teiginių vertimas (iš anglų kalbos į lietuvių, paskui – iš

job buvo pakeistas terminu *tarnyba*. Reikia pažymėti, jog analogiški sąvokų pakeitimai, kai civilinėms reikmėms parengtus klausimynus ar skales imamasi taikyti kariams, daromi ir kitų autorių darbuose (Tremble et al., 2003; Sanchez et al., 2004).

Siekta, kad respondentas kiekvieną skalėje minimą emocijų būseną suvoktų kaip priežastiną susijusią būtent su karo tarnyba. Šis ryšys, analogiškai kaip ir originale, buvo stereotipiškai pabrėžiamas kiekviename skalės teiginyje: pavyzdžiui, *tarnyba mane slopindavo, liūdindavo, tarnyboje jausdavausi kupinas energijos*. Instrukcijoje tiriamojo buvo prašoma nurodyti, kiek kartų per pastarąjį mėnesį tarnyboje tekdavo išgyventi kiekvieną iš 30 skalėje nurodytų emocijų būsenų. Galimi atsakymų variantai: *niekada, retai, kartais, dažnai, nuolatos*, vertinami balais nuo 1 iki 5. Suminis įvertis (*SUMEP*) gali įgauti reikšmės nuo 30 iki 150.

Skalės originalo autoriai vadovavosi J. A. Russell (1998) sudarytu emocijų ir veiklos santykių skirstymo į kategorijas modeliu. Jame tvirtina-

ma, kad emocinės būsenos, kurias asmuo patiria darbo ar kitos veiklos metu, kognityviniu lygmeniu būna interpretuojamos dvejopai: 1) kiek atitinkama būsena subjektyviai maloni, kelianti pasitenkinimą, arba kiek ji nemaloni, kelianti nepasitenkinimą; 2) kiek ji žadina veiklai arba kiek slopina aktyvumą. Todėl veikloje išgyvenamos emocinės būsenos šioje koncepcijoje yra skirstomos į 4 tipus: *aukšto pasitenkinimo ir aukšto sužadino (APAS)*; *aukšto pasitenkinimo ir žemo sužadino (APŽS)*; *žemo pasitenkinimo ir aukšto sužadino (ŽPAS)*; *žemo pasitenkinimo ir žemo sužadino (ŽPŽS)*. Kiekvienam tipui įvertinti EPTS yra atskiros subskalės.

Prieš pradėdant tyrimą EPTS vidiniam patikimumui įvertinti buvo ištirti 102 N dalinio karių. Šio tyrimo ir skalės autorių (Spector, 1999) gautus Cronbacho α koeficientus pateikiame 2-oje lentelėje.

2 lentelė. EPTS vidinio patikimumo rodikliai (Cronbacho α)

EPTS rodikliai	APAS	APŽS	ŽPAS	ŽPŽS	SUM EP
Skalės autorių tyrimas	0,90	0,81	0,80	0,80	0,95
Bandomasis tyrimas	0,89	0,80	0,84	0,80	0,92

Visi bandomojo tyrimo metu nustatyti vidinio suderinamumo koeficientai atitinka šiuolaikinėje psichometrijoje priimtą empirinę taisyklę: jeigu Cronbacho α reikšmė didesnė negu 0,70, skalės yra tinkamos naudoti tyrimams, kurie netaikomi klinikinei diagnostikai (Купер, 2000; Streiner, 2003).

Dalykinio pasitenkinimo tarnyba skalė (DPTS). Šiame tyrime taikėme ir kitą to paties autoriaus metodiką (*Job Satisfaction Survey*; Spector, 1997). Ją sudaro 36 teiginiai apie dalykinį pasitenkinimo tarnybine veikla aspektus: pasitenkinimą įvertinimais, vadovavimu, veiklos sąlygomis, kolegomis ir pan. Prie kiekvieno skalės teiginio tiriamieji pažymi vieną iš 6 atsakymo

variantų nuo *visiškai sutinku* iki *visiškai nesutinku*. Suminis dalykinio pasitenkinimo įvertis (*SUM DP*) gali svyruoti nuo 36 iki 216 balų.

Lietuvišką skalės variantą parengėme taip pat kaip ir EPTS. Joje sąmoningai keitėme kelias sąvokas: *job* pakeitėme sąvoka *tarnyba*, *supervisor* – *skyriaus vadovas*, *our organization* – *mūsų būrys*. Šiame tyrime gautas DPTS vidinis suderinamumas Cronbacho $\alpha = 0,86$. Skalės autorių nustatytas Cronbacho $\alpha = 0,91$ (Spector, 1997).

Karių kovinio pasirengimo rodikliai. Karių kovinis pasirengimas buvo vertinamas naudojant keturių tipų rodiklius:

- 1) Bazinio kario kurso (BKK) programos išmokymo rodikliai. Juos sudaro 7 šios programos dalykų galutinio atestavimo pažymiai, užfiksuoti *Kovinio parengimo rezultatų apskaitos žurnaluose*. Visuminiu BKK

išmokymo rodikliu laikėme šių pažymių vidurkį.

- 2) Fizinio pasirengimo rodikliai. Juos atspindi du pažymiai, gauti už standartinių normatyvų (atsispaudimai, atsilenkimai, 3000 m bėgimas) įvykdymą: a) *fizinis pasirengimas-1* rodo jų įvykdymo rezultatus tarnybos pradžioje; b) *fizinis pasirengimas-2* – trečiojo tarnybos mėnesio pabaigoje.
- 3) Kario dalyvavimo taktikos pratybose rodikliai. Juos sudaro skyriaus vadų įvertinimai, kaip karys pasirodė kompleksinių taktikos pratybų, vykusių tarnybos pabaigoje, metu. Susipažinus su karių atestavimo kriterijais Lietuvos ir kitose kariuomenėse bei konsultuojantis su N dalinio vadais, pasirinkti

5 rodikliai: taktikos išmokimas, topografijos išmokimas, gebėjimas veikti komandoje, šaudyba ir ginklų priežiūra bei pasirėngimas veikti ekstremaliomis sąlygomis.

- 4) Kario raiškos visos tarnybos metu rodikliai. Jai siekta užfiksuoti apibendrintus skyrių vadų vertinimus, kaip karys pasireiškė per visą tarnybos laikotarpį. Įvertinimui atrinkti šie rodikliai: drausmė, pasitikėjimas savimi, santykiai su kitais kariais, psichologinis pasirėngimas, fizinis pasirėngimas ir dalykinis pasirėngimas.

Šiems rodikliams įvertinti naudota Lietuvos Respublikos kariuomenėje priimta skaitmeninė keturių pažymių sistema: 5 – labai gerai, 4 – gerai, 3 – patenkinamai, 2 – nepatenkinamai (Kisinas, 2000). BKK išmokimą vertino vadai ir instruktoriai. Kitus įvertinimus atliko skyrių vadai – seržantai, kurių profesionaliosios karo tarnybos stažas ne trumpesnis kaip 3 metai.

Tyrimo eiga. Tyrimas vyko 2002–2003 metais gavus Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos sutikimą. Pirmasis pasitenkinimo tarnyba įvertinimas, naudojant *EPTS* ir *DPTS*, buvo atliekamas 12–13-ą tarnybos savaitę, pasibaigus karių mokymui pagal *BKK* programą. Kartu iš dokumentų buvo surenkami duomenys apie karių mokymosi pagal šią programą rezultatus. Kitas pasitenkinimo tarnyba įvertinimas buvo atliekamas paskutinę tarnybos savaitę, kai kariai grįždavo iš kompleksinių taktikos pratybų. Jo me-

tu naudota *EPTS*. Kaip kariai pasirodė taktikos pratybose, skyrių vadai fiksuodavo pirmąją savaitę po jų, o visą tarnybą įvertindavo pirmąją savaitę po karių išėjimo į atsargą.

Statistinei duomenų analizei taikyti šie metodai: aprašomoji statistika, Stjudento kriterijus (*t*), Mann–Whitney kriterijus, koreliacinė analizė, klasterinė analizė. Skalių vidiniam suderinamumui nustatyti skaičiuota Cronbacho α . Visi skaičiavimai atlikti naudojant *STATISTICA for Windows* programą.

Duomenų tvarkymo procedūra: 1) įvertintas skalių vidinis patikimumas; 2) nustatytas gautų įverčių skirstinių normalumas; 3) taikant klasterinę analizę tiriamieji suskirstyti į dvi grupes pagal pasitenkinimo tarnyba įverčius; 4) įvertinti šių karių grupių kovinės parengties rodiklių skirtumai.

Tyrimo rezultatai

Karių pasitenkinimo tarnyba įvertinimo rodikliai. *Emocinio pasitenkinimo tarnyba skale* tiriamieji buvo įvertinti du kartus. Gauti suminių įverčių (*SUM EP*) bei kiekvienos subskalės vidurkiai ir jų standartiniai nuokrypiai pateikti 3-ioje lentelėje. Joje taip pat pateikiami analogiški rodikliai, publikuoti skalės originalo autorių darbe (Spector, 1999).

EPTS sudaryta taip, kad tiriamasis, pasirinkdamas atsakymus, išreiškia savo nuomonę, kiek dažnai atitinkamus emocinius išgyvenimus

3 lentelė. *Emocinio pasitenkinimo įverčių vidurkiai ir standartiniai nuokrypiai, gauti abiejų tyrimų metu*

<i>EPTS rodikliai</i>	<i>Šio tyrimo pirmojo matavimo rodikliai</i>	<i>Šio tyrimo antrojo matavimo rodikliai</i>	<i>Skalės autorių pateikti rodikliai</i>
APAS	12,3 ± 4,6	12,7 ± 4,3	14,4 ± 3,9
APŽS	13,5 ± 4,1	13,9 ± 3,8	16,5 ± 3,4
ŽPAS	12,0 ± 4,6	11,9 ± 4,3	9,5 ± 3,2
ŽPŽS	12,5 ± 4,6	12,2 ± 4,1	11,0 ± 3,5
<i>SUM EP</i>	94,2 ± 22,6	95,9 ± 21,3	105,6 ± 16,7

tarnyba jam sukeldavo per pastarąjį mėnesį (30 dienų). Todėl tyrime atspindėtas dviejų skirtingų tarnybos laikotarpių (trečiojo ir dvyliktojo mėnesio) metu susiklostęs emocinio pasitenkinimo ja lygis. Tikrinant sąryšio stiprumą tarp abiejų matavimų suminių įverčių gauta vidutinė teigiama koreliacija ($r = 0,63$; $p < 0,001$). Lyginant abiejų matavimų emocinio pasitenkinimo įverčius galima pasakyti, jog baigiant tarnybą jie buvo šiek tiek aukštesni, negu trečiąjį jos mėnesį. Tačiau panaudojus *t kriterijų priklausomoms intims* nustatyta, jog šie poslinkiai palankumo linkme nėra statistiškai patikimi.

Galima teigti, kad karių emocinis pasitenkinimas tarnyba yra gana stabilus rodiklis. Trečiąjį tarnybos mėnesį ir pačioje jos pabaigoje gautų įverčių panašumas leidžia daryti prielaidą, jog karių emocinis santykis su savo tarnybine veikla susiformuoja jau pirmaisiais jos atlikimo mėnesiais.

mą labiau sustiprina tarnyboje kilę jausmų, laisvumo, saugumo išgyvenimai, negu su entuziazmo, įkvėptumo išgyvenimais susijusios emocinės būsenos.

Analogiškas *ŽPAS* ir *ŽPŽS* subskalių vidurkių palyginimas parodė, kad mažas emocinis pasitenkinimas tarnyba dažniau susijęs su žemu sužadiniu pasižyminčiomis nuobodulio, depresijos, prislėgtumo, išsekimo būsenomis, negu su pykčio, nerimo, baimės, itūžio apraiškomis, kurioms būdingas aukštas sužadninimas. Tiesa, statistiškai reikšmingi *ŽPAS* ir *ŽPŽS* vidurkių skirtumai gauti tik pirmojo matavimo metu ($p < 0,01$).

Kaip tarpusavyje siejasi taikant subskales ir visą skalę gauti emocinio pasitenkinimo įverčiai, papildomai patikrinta sudarius jų koreliacijų suvestinę lentelę (žr. 4-ą lentelę). Koreliacijos koeficientų reikšmės irgi patvirtina, jog išgyvenimų, pasižyminčių žemu sužadiniu, in-

4 lentelė. *EPTS suminių ir subskalių įverčių tarpusavio koreliacijos, nustatytos įvairiuose tyrimuose*

	<i>EPTS rodikliai</i>	<i>APAS</i>	<i>APŽS</i>	<i>ŽPAS</i>	<i>ŽPŽS</i>
<i>Skalės autorių tyrimas</i>	<i>SUM EP</i>	0,79	0,84	-0,77	-0,88
<i>Šio tyrimo pirmas matavimas</i>	<i>SUM EP</i>	0,78	0,85	-0,86	-0,88
<i>Šio tyrimo antras matavimas</i>	<i>SUM EP</i>	0,79	0,85	-0,86	-0,88

Pastaba. Visų koreliacijų patikimumo lygmuo $p < 0,01$.

3-ioje lentelėje pateikti duomenys taip pat parodo, jog subskalių tarpusavio subordinacija išlieka panaši ir šio, ir skalės autorių atliktų tyrimų atvejais. Tiek skalės sudarytojų vertinti tiriamieji, tiek mūsų tyrime dalyvavę kariai dažniau nurodė savo veikloje patiriantys tokius teigiamus išgyvenimus, kurie nepasižymi aukštu sužadiniu. Nustatyta, jog abiejų matavimų atvejais *APAS* ir *APŽS* subskalių vidutiniai įvertinimai statistiškai reikšmingai skyrėsi ($p < 0,01$). Tai leidžia teigti, kad karių emocinį pasitenkini-

dėlis į suminį emocinio pasitenkinimo (*SUM EP*) karo tarnyba rodiklį svaresnis. Analogiškos linkmės sąsajas nustatė ir skalės autoriai (Van Katwyk et al., 2000).

Pasitenkinimui tarnyba įvertinti taip pat naudojome *Dalykinio pasitenkinimo tarnyba skalę*. Šiame tyrime dalyvavusių karių ir dirbančių įvairų darbą asmenų, kuriuos tyrė skalės sudarytojai (Spector, 1996; 1997; 1999), įverčių vidurkių skaitinės reikšmės yra gana panašios: originalo autorių gauta reikšmė *SUM DP* =

= 134,8, o mūsų tyrime $SUM DP = 133,7$. Įverčių išsibarstymas mūsų tyrime pastebimai didesnis: standartiniai nuokrypiai (Std) atitinkamai yra 21,3 ir 12,3, o procentiniai imties kitimo koeficientai (cvp) – 9,1 proc. ir 5,9 proc.

Emocinio ir dalykinio pasitenkinimo tarnyba įverčių koreliacijos buvo teigiamos ir statistškai patikimos: tarp $SUM EP-1$ ir $SUM DP$ $r = 0,67$ ($p < 0,01$); tarp $SUM EP-2$ ir $SUM DP$ $r = 0,51$ ($p < 0,01$).

Taikant *Kolmagorovo–Smirnov* kriterijų buvo patikrinta, ar *suminio emocinio pasitenkinimo tarnyba*, taip pat *dalykinio pasitenkinimo tarnyba* įverčių skirstiniai atitinka normaliuosius. $SUM EP-1$ atveju: $K.-S. d. = 0,051$, $p > 0,20$, $SUM EP-2$ atveju: $K.-S. d. = 0,045$, $p > 0,20$, o $SUM DP$ atveju: $K.-S. d. = 0,029$, $p > 0,20$. Tai leidžia tvirtinti, jog susidarę skirstiniai yra normalieji.

Karių demografinių požymių sąsajos su pasitenkinimo tarnyba rodikliais. Pagal išsilavinimą tiriamieji buvo suskirstyti į dvi grupes: turinčius nepilną pagrindinę arba tik pagrindinę

išsilavinimą ir turinčius bendrąjį arba specialųjį vidurinį išsilavinimą. Palyginus šių grupių pasitenkinimo tarnyba rodiklius (žr. 5-ą lentelę) pastebima bendra tendencija, jog aukštesnio išsilavinimo karių pasitenkinimas tarnyba taip pat yra didesnis. Tačiau šie skirtumai nepasiekia statistškai reikšmingo lygmens.

Bandant nustatyti, ar pasitenkinimo tarnyba skirtumai priklauso nuo gyvenamosios vietos, iš kurios kariai atvyko atlikti privalomąją karo tarnybą, jie buvo suskirstyti į dvi grupes: gyvenančius kaimuose ir gyvenančius miestuose. Duomenų analizė (žr. 6-ą lentelę) parodė, kad kilusių iš kaimo karių pasitenkinimo tarnyba rodikliai yra patikimai aukštesni už kilusių iš miesto rodiklius.

Tiriamųjų grupavimas pagal pasitenkinimo tarnyba įverčius. Šiame tyrime siekėme nustatyti, ar egzistuoja sąsajos tarp karių pasitenkinimo tarnyba ir jų kovinio pasirengimo įvertinimų. Tam pirmiausia pabandyta nustatyti karių grupes, kurias būtų galima laikyti tarpusavyje statistiškai reikšmingai besiskiriančiomis pagal

5 lentelė. Skirtingo išsilavinimo karių grupių pasitenkinimo tarnyba įverčiai (vidurkiai ir standartiniai nuokrypiai)

Rodikliai	Turintys nepilną pagrindinį arba tik pagrindinį išsilavinimą (N = 130)	Turintys bendrąjį arba specialųjį vidurinį išsilavinimą (N = 81)	p
SUM EP-1	92,91 ± 21,81	96,25 ± 23,92	nereikš.
SUM EP-2	95,55 ± 20,83	96,16 ± 22,09	nereikš.
SUM DTP	132,18 ± 20,21	137,22 ± 22,06	nereikš.

6 lentelė. Karių grupių, sudarytų pagal gyvenamąją vietą, pasitenkinimo tarnyba įverčiai (vidurkiai ir standartiniai nuokrypiai)

Karių pavadinimas	Gyvenantys kaimuose (N = 95)	Gyvenantys miestuose (N = 116)	p
SUM EP-1	98,15 ± 20,99	90,96 ± 23,52	< 0,05
SUM EP-2	101,45 ± 19,95	91,14 ± 21,52	< 0,01
SUM DTP	137,23 ± 20,27	131,56 ± 21,26	< 0,05

įvertintus pasitenkinimo tarnyba parametrus. Turėdami tris pasitenkinimo tarnyba įverčius kėlėme sau uždavinį rasti būdą, kaip sujungti tuos karius, kurie įvairiais tarnybos laikotarpiais panašiausiai vertino jos sukeltus emocinius išgyvenimus ir kurių dalykinio pasitenkinimo tarnyba lygis labiausiai derinasi su šiais išgyvenimais.

Pagrindinė problema, kuri iškyla turint keletą giminingų įverčių ir bandant pagal jų tarpusavio panašumą suskirstyti tiriamuosius į grupes, yra tam tinkamiausio statistinio metodo parinkimas. Spręsdami tokio tipo uždavinius kai kurie tyrinėtojai psichologiniams tyrimams efektyviai taiko klasterinę analizę (Švegžda ir kt., 2002). Mes taip pat pasirinkome šį metodą.

Pirmiausia buvo atlikta įverčių normalizavimo procedūra. Kadangi pasitenkinimo tarnyba įverčiai gauti naudojant intervalų tipo skales, klasteriams sudaryti taikėme Čebyšovo atstumą, o panašumo matas buvo vidutinės jungties metodas. Įverčių tarpusavio priklausomybių struktūra patvirtino dviejų klasterių išskyrimo pagrįstumą. Identifikuojant, kurie konkretūs kariai pasižymi santykinai didesniu, o kurie – santykinai mažesniu pasitenkinimu tarnyba, buvo pritaikytas *k* vidurkių metodas (Čekanavičius, Murauskas, 2002).

Kiekvienas karys buvo priskirtas vienam iš dviejų klasterių (grupių). Į santykinai aukštesnio pasitenkinimo tarnyba grupę (klasterį) pateko 113 karių, o santykinai žemesnio – 98 kariai.

Siekdami palyginti skirtumus tarp sudarytų grupių pasitenkinimo tarnyba įverčių, taikėme *t* kriterijų nepriklausomoms imtims. Iš 7-oje lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad santykinai didelio ir mažo pasitenkinimo tarnyba karių grupėse visi pagrindiniai įverčiai statistiškai reikšmingai skiriasi.

Be to, buvo tikrinta, ar karių grupių, sujungtų klasterizavimo būdu, pasitenkinimo tarnyba lygis skiriasi ne tik pagal suminius, bet ir pagal dalinius (subskalių) įverčius. Tam irgi naudotas *t* kriterijus nepriklausomoms imtims. Nustatyta, kad visų *EPTS* subskalių įverčių skirtumai yra statistiškai reikšmingi ($p < 0,01$).

Karių pasitenkinimo tarnyba sąsajos su jų kovinio pasirengimo kokybės rodikliais. Karių koviniam pasirengimui įvertinti, kaip jau minėta, naudojome keturių tipų rodiklius. Pirmiausia dvi skirtingu pasitenkinimo lygiu pasižyminčių karių grupes lyginome tarpusavyje pagal *Bazinio kario kurso* programos išmokymo ir dviejų *fizinio pasirengimo normatyvų* įvykdymo įvertinimus. Kadangi vadų ir instruktorių vertinimai keturių pažymių sistema ne visada užtikrino normaliuosius įverčių skirstinius, skirtumų patikimumui nustatyti taikėme *Mann–Whitney rangų sumų kriterijų nepriklausomoms imtims*.

Palyginimo rezultatai (žr. 8-ą lentelę) rodo, jog penkių (iš septynių) *BKK* programos dalykų išmokymo įvertinimai yra statistiškai reikšmingai ge-

7 lentelė. Taikant klasterinę analizę sudarytų karių grupių pasitenkinimo tarnyba įverčių (vidurkių ir standartiinių nuokrypių) skirtumai

Žerlio pavadinimas	Santykinai didelio pasitenkinimo tarnyba karių grupė	Santykinai mažo pasitenkinimo tarnyba karių grupė	p
SUM EP-1	110,00 ± 13,84	75,96 ± 16,19	< 0,001
SUM EP-2	108,55 ± 13,75	81,07 ± 18,75	< 0,001
SUM DP	146,41 ± 16,28	119,94 ± 16,71	< 0,001

resni labiau patenkintų tarnyba karių grupės. Statistiškai reikšmingai skyrėsi ir suminiai visų įvertinimų vidurkiai ($p < 0,001$). Fizinio pasirengimo įvertinimai statistiškai reikšmingai nesiskyrė.

Panašūs rezultatai gauti palyginus karių dalyvavimo taktikos pratybose įvertinimus (žr. 9-ą lentelę). Trys iš penkių įvertinimų, taip pat suminis taktikos pratybų atlikimo rodiklis buvo statistiškai reikšmingai aukštesni labiau patenkintų tarnyba karių grupės.

Lyginant grupes pagal apibendrintus kario raiškos visos tarnybos metu įvertinimus skirtumų yra mažiau – statistiškai reikšmingai skiriasi tik du rodikliai iš šešių (žr. 10-ą lentelę). Reikšmingi skirtumai užfiksuoti vertinant dalykinį pasirengimą ir santykius su tarnybos draugais. Svarbu pažymėti, kad fizinio pasirengimo rodikliai pagal apibendrintus vadų vertinimus, kaip ir pagal objektyvius normatyvų įvykdymo duomenis, didelio ir mažo pasitenkinimo tarnyba grupių nesiskyrė.

8 lentelė. Didelio ir mažo pasitenkinimo karių grupių BKK išmokimo ir fizinio pasirengimo įvertinimų skirtumai

Rodiklio pavadinimas	Didelio pasitenkinimo tarnyba karių grupės rangų suma	Mažo pasitenkinimo tarnyba karių grupės rangų suma	U	Z	p
Taktika	13347,00	9019,00	4168,00	-3,45034	<0,001
Šaudyba ir ginkluotS	12885,00	9481,00	4630,00	-2,22300	<0,05
Karo topografija	13214,00	9152,00	4301,00	-2,96380	<0,05
Ryšiai	13191,50	9174,50	4323,50	-3,01020	<0,05
Apsauga nuo NP	13130,50	9235,50	4384,50	-2,88697	<0,05
Krašto apsaugos statutai	12068,50	1097,50	5446,50	-0,22572	nereikš.
Karo medicina	12576,50	9789,50	4938,50	-1,47982	nereikš.
BKK (suminis)	13486,00	8880,00	4029,00	-3,42446	<0,001
Fizinis pasirengimas-1	11921,50	10023,50	5270,50	-0,37039	nereikš.
Fizinis pasirengimas-2	12304,00	9851,00	5000,00	-1,20583	nereikš.

9 lentelė. Didelio ir mažo pasitenkinimo karių grupių dalyvavimo taktikos pratybose įvertinimų skirtumai

Rodiklio pavadinimas	Didelio pasitenkinimo tarnyba karių grupės rangų suma	Mažo pasitenkinimo tarnyba karių grupės rangų suma	U	Z	p
Taktikos išmokimas	13207,00	9159,00	4308,00	-3,08546	<0,05
Topografijos išmokimas	12990,50	9375,50	4524,50	-2,54247	<0,05
Gebėjimas veikti komandoje	12706,00	9960,00	4809,00	-1,85155	< 0,05
Šaudyba ir ginkluotS	12552,50	9813,50	4962,50	-1,45115	nereikš.
Pasirengimas veikti ekstremaliomis sąlygomis	12781,00	9985,00	4734,00	-2,04647	nereikš.
Taktikos pratybos (suminis)	13219,50	9146,50	4295,50	-2,82713	<0,05

10 lentelė. Didelio ir mažo pasitenkinimo karių grupių kario raiškos visos tarnybos metu įvertinimų skirtumai

Rodiklio pavadinimas	Didelio pasitenkinimo tarnyba karių grupės rangų suma	Mažo pasitenkinimo tarnyba karių grupės rangų suma	U	Z	p
DrausmS	12340,50	10025,50	5174,50	-0,93896	nereikš.
Pasitikėjimas savimi	12651,50	9714,50	4863,00	-1,71057	nereikš.
Santykiai su kitais kariais	12794,50	9571,50	4720,50	-2,05525	< 0,05
Dalykinis pasirengimas	13027,50	9338,50	4487,50	-2,70541	< 0,05
Psichologinis pasirengimas	12647,00	9719,00	4868,00	-1,71233	nereikš.
Fizinis pasirengimas	12089,50	10276,50	5425,50	-0,27246	nereikš.

Rezultatų aptarimas

Pasitenkinimo tarnyba skales šiame tyrime naudojome ne individualiam pasitenkinimo lygiui įvertinti, o kariams skirstyti į santykinai didesnio ir mažesnio pasitenkinimo grupes. Viena iš skalių (*ESPT*) taip pat naudota pasitenkinimo dinamikai vertinti. Naudojant abi skales gauti pasitenkinimo tarnyba įverčių skirstiniai atitiko normaliuosius. Taip pat gautas gana didelis įverčių išsibarstymas (didesnis negu skalių autorių tirtų civilių imčių). Tai rodo, jog metodikos užfiksavo karių pasitenkinimo privalomąją karo tarnyba skirtę. Šias metodikas tobulinant ir standartizuojant tarp Lietuvos kariuomenės personalo galima parengti ir moksliniams tikslams, ir praktiniam naudojimui tinkamas karių pasitenkinimo tarnyba įvertinimo priemonės.

Tyrimo rezultatai leidžia teigti, jog emocinis pasitenkinimas privalomąją karo tarnyba yra gana stabilus rodiklis. Dviejų matavimų tarpusavio koreliacija ($r = 0,63$) parodė, kad trečiąją tarnybos mėnesį užfiksuotas teigiamas arba neigiamas linkmės karių emocinis pasitenkinimas turėjo tendenciją išsilaikyti iki pat tarnybos pabaigos. Glaudūs sąryšiai nustatyti ir tarp karių emocinio pasitenkinimo bei jų pasitenkinimo tarnyba dalykiniu požiūriu. Taigi karių nuostatos dalykinių tarnybos ypatybių atžvilgiu ir joje

subjektyviai patiriami emociniai išgyvenimai sudaro gana vientisą darinį. Tyrimo metu išryškėjusi pasitenkinimo tarnyba stabilumo, tęstinumo tendencija leidžia manyti, kad šio socialinio-psichologinio fenomeno raišką prasminga vertinti nuo pat pirmųjų tarnybos mėnesių.

Tyrimo užfiksuoti patikimai aukštesni kilusių iš kaimo karių pasitenkinimo tarnyba rodikliai (žr. 6-ą lentelę). Tai gana savita, kiek netikėta tyrimo išvada. Galima manyti, jog iš kaimų į tarnybą pašaukti kariai labiau patenkinti ja dėl įpratimo gyventi ne tokioje komfortiškoje aplinkoje. Tačiau tam įtakos galėjo turėti ir jų konformistiškumas, menkesnis reiklumas ar kitos požiūri į karo tarnybą formuojančios aplinkybės. Be abejo, nuodugniau išanalizuoti šią tendenciją galima tik atlikus papildomus tyrimus.

Kai kurie autoriai (Moskos, 1970) nurodo, kad karo tarnyba labiau patenkinti žemesnio išsilavinimo kariai. Mūsų tyrime pastebėta priešinga tendencija, nors skirtumai tarp grupių ir nepasiekė statistiškai reikšmingo lygmens.

Pastaruoju metu gausėja tyrimų, analizuojančių sąryšius tarp žmonių veiklos rezultatyvumo ir jos sukeltų emocinių išgyvenimų (Van Katwyk et al., 2000; Schleicher et al., 2004). Šie tyrimai padeda išryškinti tas pasitenkinimo darbu ar kita veikla ypatybes, kurias tyrimai, orien-

tuoti vien į dalykinį pasitenkinimą, paprastai palieka nuošalyje. Siekdamai kompleksškumo šiame tyrime naudojome ir emocinio, ir dalykinio pasitenkinimo tarnyba vertinimus. Klasterinė analizė leido išskirti dvi karių grupes, kurios statistiškai reikšmingai skyrėsi pagal visus pasitenkinimo tarnyba rodiklius (žr. 7-ą lentelę).

Tyrimas išryškino, kad labiau patenkintų tarnyba karių grupė pasižymėjo aukštesniais kovinio pasirengimo rodikliais. Tai pasakytina apie visus įvertinimus, kuriuos vadovaudamiesi oficialiai patvirtintais standartais (BKK ir fizinio pasirengimo įvertinimai) arba ilgalaikiais profesiniais kontaktais (dalyvavimo taktikos pratybose, kario raiškos visos tarnybos metu įvertinimai) atliko jų vadai bei instruktoriai. Šių karių grupių daugiau nei 50 proc. (12 iš 22) visų kovinio pasirengimo rodiklių statistiškai reikšmingai skyrėsi (žr. 8-ą–10-ą lenteles).

Nors formaliai visi karių kovinio pasirengimo rodikliai yra svarbūs, tačiau jie visgi nėra tolygūs. Vieni jų (fizinio pasirengimo įvertinimai) labiau atspindi iki tarnybos susiformavusius kario gebėjimus. Kiti, pavyzdžiui, BKK dalyko *krašto apsaugos statutai* įvertinimai, nepakankamai parodo individualius skirtumus, nes dauguma karių supranta, kad jie be išlygų turi išmokti atitinkamus rikiuotės pratimus, karių mandagumo taisykles ir pan. Matyt todėl ir nebuvo rasta glaudesnių sąsajų tarp pasitenkinimo lygio bei įvertinimų, gautų už minėtų dalykų išmokimą.

Tačiau nustatyti statistiškai reikšmingi svarbiausių BKK dalykų (*taktikos, šaudybos ir ginkluotės, karo topografijos, ryšių, apsaugos nuo NP*) išmokymo skirtumai tarp didelio ir mažo pasitenkinimo grupių (žr. 8-ą lentelę). Taip pat patikimi skirtumai išryškėjo reikšmingose kovinio pasirengimo srityse (*taktikos, topografijos, gebėjimo veikti komandoje*) pagal taktikos pratybų rezultatus. Be to, šios karių grupės statistiškai

kai patikimai skyrėsi ir pagal apibendrintus *dalykinio pasirengimo* visos tarnybos metu įvertinimus, kuriuos pateikė jų tiesioginiai vadai (žr. 9-ą lentelę).

Vadų pateikti *drausmės, pasitikėjimo savimi, psichologinio pasirengimo, pasirengimo veikti ekstremaliomis sąlygomis* didelio ir mažo pasitenkinimo grupių įvertinimų skirtumai nebuvo reikšmingi (žr. 10-ą lentelę). Tačiau svarbu pasakyti, jog patikimas skirtumas nustatytas *santykių su tarnybos draugais* bei *gebėjimo veikti komandoje* įvertinimų atvejais. Vadinasi, jei tiesioginiai vadai pastebi blogesnius kai kurių karių santykius su tarnybos draugais, labiau tikėtina, kad tie kariai subjektyviai mažiau patenkinti savo tarnyba. Šios karių pasitenkinimo tarnyba ir jų komunikacinių gebėjimų sąsajos reikalauja nuodugnesniais tyrimais pagrįstos analizės.

Daugelis autorių, tyrinėjančių pasitenkinimą karo tarnyba, pagrindinį dėmesį skiria jį formuojančių veiksmų paieškai. Tokių tyrimų rezultatai paprastai naudojami šalinant nepasitenkinimą keliančias priežastis. Mūsų atliktas tyrimas parodė, kad prasminga ieškoti ir pasitenkinimo rodiklių sąsajų su karių kovinio pasirengimo kokybe. Manytume, jog pasitenkinimas tarnyba gali tapti vienu iš kintamųjų, leidžiančių prognozuoti kario tarnybos sėkmę.

Išvados

1. Nustatyta, jog karių pasitenkinimo tarnyba rodikliai jos metu išlieka stabilūs. Todėl įvertinus juos pirmaisiais tarnybos mėnesiais galima prognozuoti tikėtiną tolesnę pasitenkinimo tarnyba raišką. Tokios prognozės galėtų tapti vadybinių veiksmų, skirtų pasitenkinimą koreguojančių priemonių paieškai, pagrindu.

2. Tyrime užfiksuoti patikimai aukštesni karių, kilusių iš kaimo vietovių, pasitenkinimo tar-

nyba rodikliai. Statistiškai reikšmingo ryšio tarp karių išsilavinimo ir pasitenkinimo tarnyba neaptikta.

3. Nustatytos statistiškai reikšmingos sąsajos tarp karių pasitenkinimo tarnyba ir jų kovinio pasirengimo rodiklių: *taktikos, šaudybos ir gin-*

kluotės, karo topografijos, ryšių, apsaugos nuo NP, gebėjimo veikti komandoje išmokimo įvertinimų. Tai leidžia teigti, kad karių pasitenkinimas tarnyba veikia jų įgyjamų karybos žinių kokybę, būtinų įgūdžių bei mokėjimų formavimąsi ir gebėjimus atlikti savo funkcijas.

LITERATŪRA

Arincorayan D. F. K. Leadership, Group Cohesion, and Coping in Relationship to Soldiers' Stress Levels. A Dissertation (Ph.D.). Washington: The Catholic University of America, 2000 (<http://wwwlib.umi.com/dissertations/preview.pickup>).

Bartone P. T., Kirkland F. R. Optimal leadership in small army units // R. Gal, A. D. Mangelsdorff (Eds.). Handbook of Military Psychology. New York: John Wiley & Sons, 1991. P. 393–409.

Bliese P. D., Halverson R. R. Individual and nomothetic models of job stress: An examination of work hours, cohesion, and well – being // Journal of Applied Social Psychology. 1996, vol. 26, p. 1171–1189.

Bliese P. D., Jex S. M. Efficacy beliefs as a moderator of the impact of work-related stressors: A multilevel study // Journal of Applied Psychology. 1999, vol. 84, p. 349–361.

Čekanavičius V., Murauskas G. Statistika ir jos taikymai. II dalis Vilnius: TEV, 2002.

Dobrev-Martinova T. Leadership and Morale in Peacekeeping Environment: The Canadian Experience. Paper for 22nd Annual Scientific Meeting of International Society of Political Psychology. Amsterdam, 1999.

Dobrev-Martinova T., Villeneuve M., Strickland L. M., Mathenson K. Occupational role stress in the Canadian Forces: its association with individual and organizational well – being // Canadian Journal of Behavioral Science. 2002, vol. 34, p.111–121.

Johansson E. In a Blue Beret. Four Swedish UN Battalions in Bosnia. Stockholm: National Defense College/Department of Leadership, 1997.

Kisinas E. Kario ugdymas. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2000.

Kümmel G. Morale in the Armed Forces. A Holistic Approach and a Multi – Dimensional Model. SOWI – Arbeitspapier, no 121. Strausberg, 1999.

Lenz E. J., Roberts B. J. Consultation in military setting // R. Gal, A. D. Mangelsdorff (Eds.). Handbook of Military Psychology. New York: John Wiley & Sons, 1991. P. 671–687.

Limbert C. Psychological well – being and job satisfaction amongst military personnel on unaccompanied tours: the impact of perceived social support and coping strategies // Military Psychology. 2004, vol. 16, p. 37–51.

McIntyre R. M., Bartle S. A., Landis D., Dansby M. R. The effects of equal opportunity fairness attitudes on job satisfaction, organizational commitment, and perceived work group efficacy // Military Psychology, 2002, vol. 14, p. 299–319.

Moskos Ch. C. The American Enlisted Man. The Rank and File in Today's Military. New York: Russell Sage Foundation, 1970.

Russell J. A., Barrett F. L. Independence and bipolarity in the structure of current affect // Journal of Personality and Social Psychology. 1998, vol. 74, p. 967–984.

Tremble T. R. Jr., Payne S. C., Finch J. F., Bullis R. C. Opening organizational archives to research: analog measures of organizational commitment // Military Psychology. 2003, vol. 15, p. 167–190.

Sanchez R. P., Bray R. M., Vincus A. A., Bann C. M. Predictors of job satisfaction among duty and reserve/guard personnel in U.S. military // Military Psychology. 2004, vol. 16, p. 19–35.

Schleicher D. J., Watt J. D., Greguras G. J. Re-examining the job satisfaction – performance relationship: the complexity of attitudes // Journal of Applied Psychology. 2004, vol. 89, p. 165–177.

Shalit B. The Psychology of Conflict and Combat. New York: Praeger, 1988.

Spector P. E. Overview of Job-related Affective Well-being Scale. University of South Florida, 1999 <<http://chuma.cas.usf.edu/~spector/scales/jawsover.html>>

Spector P. E. *Job Satisfaction: Application, Assessment, Cause, and Consequences*. Thousand Oaks, CA.: Sage Publications, Inc., 1997.

Spector P. E. *Industrial and Organizational Psychology. Research and Practice*. New York: John Wiley & Sons, Inc., 1996.

Streiner D. L. Starting at the beginning: an introduction to coefficient alpha and internal consistency // *Journal of Personality Assessment*. 2003, vol. 80, p. 99–103.

Steege F. W., Fritscher W. Psychological assessment and military personnel management // R. Gal, A. D. Mangelsdorff (Eds.). *Handbook of Military Psychology*. New York: John Wiley & Sons, 1991. P. 8–36.

Švegžda A., Valickas G., Vaitkevičius H., Navikas G., Viliūnas V. Būsimųjų policininkų mokymosi sėkmės ir individualių savybių tarpusavio ryšio įvertinimas bei prognozavimas // *Lietuvos psichologijos akiračiai. Pasaulio lietuvių psichologų konferencijos medžiaga*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2002. P. 282–293.

Van Katwyk P. T., Fox S., Spector P. E., Kelloway E. K. Using the job-related affective well-being scale (JAWS) to investigate affective responses to work stressors // *Journal of Occupational Health Psychology*. 2000, vol. 5, p. 219–230.

Vogelaar L. W., Soeters M. L., Born H. G. Living and working in Bosnia: Experiences of Dutch IFOR – soldiers // A. D. Mangelsdorff, P. T. Bartone (Eds.). *Proceedings of Workshop Psychological Readiness for Multinational Operations: Directions for 21st Century*. Heidelberg, 1997 (www.nato.int/docu/colloq/w970707/97anator).

Wiskoff M. F. Defense of the nation: military psychologists // R. J. Sternberg (Ed.). *Career Paths in Psychology: Where Your Degree Can Take You*. Washington DC: APA, 1997. P. 245–268.

Купер К. Индивидуальные различия. Москва: Аспект Пресс, 2000.

Шульц Д., Шульц С. Психология и работа. Санкт-Петербург: Питер, 2003.

PECULIARITIES OF INTERRELATION BETWEEN SATISFACTION WITH THE OBLIGATORY MILITARY SERVICE AND MILITARY READINESS

Povilas Žakaitis, Mindaugas Rugevičius

Summary

The present investigation examined the relations between servicemen satisfaction with the military service, demographic variables and military readiness. The study also assessed the dynamic changes of servicemen satisfaction with the military service.

Participants: 211 servicemen of obligatory military service in N battalion aged 19–24 years took part.

The servicemen satisfaction with the military service was assessed by the Job-Related Affective Well-Being Scale (JAWS) and Job Satisfaction Scale (JSS). Both scales were translated into Lithuanian language with the permission of P. Spector. The servicemen were evaluated twice with JAWS – on the 3rd and 12th months of the service. At the end of 3rd month of the military service servicemen were evaluated with JSS.

22 indicators of the military readiness were taken as follows: 2 grades of physical fitness tests; 8 grades of Basic Military Training (BMT) Programme; 6 scores of tactics field training performance and 6 scores that generalize the servicemen military readiness during the whole period of the military service, which were presented by the section commanders.

Significant relationships were revealed between the level of the servicemen emotional well-being that was evaluated on the 3rd month and the level of the emotional well-being at the end of the military service ($r = 0.63$; $p < 0.01$).

The results indicated that the scores of all three evaluations of servicemen satisfaction with the military service are significantly higher among the servicemen descended from countries as compared with the servicemen descended from towns. The differences of satisfaction indicators were not significant among servicemen with higher and lower education.

In the result of applying the nonhierarchical clustering k-means method three estimates of satisfaction with the military service grouped the servicemen in two clusters. One group consisted of 113 servicemen of relatively higher satisfaction. The other group consisted of 98 servicemen of relatively lower satisfaction.

Comparisons between these groups by means of Mann-Whitney criterion of ranks sum for independent samples showed that the scores of military readiness

indicators were higher in the group with higher satisfaction. More than 50% (12 from 22) of all military readiness indicators differed significantly in these groups.

BMT grades as compared revealed that the group with higher satisfaction scored significantly higher on 5 subjects: tactical knowledge ($p < 0.001$), topography, shooting and musketry, military communication and weapon of mass destruction ($p < 0.05$). Ratings of tactics field performance as compared differ significantly in three evaluations: tactical proficiency, topography and ability to act in team ($p < 0.05$). Section commanders evaluated as better the professional

readiness and relations with the service peers in the group of the higher satisfaction with the military service ($p < 0.05$).

To conclude, it seems that the servicemen satisfaction is quite stable during the whole period of the military service. This seems to suggest that the first months of obligatory military service could predict further dynamic changes of the servicemen satisfaction. The satisfaction with the military service is related with the scores of the military readiness. It let us assume that satisfaction with the military service influences in some degree the formation of the servicemen skills and abilities to perform their functions.

Įteikta 2004 03 08